

терористів і видати винних. Якщо цих заходів не уживають, є підстави звертатися до Міжнародної групи з протидії відмиванню грошей щодо застосування проти Росії офіційних санкцій, які є обґрунтованими юридично, а не тільки політично.

За усіма ознаками, визнаними на міжнародному рівні, Українській Державі на Донбасі протистоять терористи, яким держава має право та зобов'язана протистояти. Ці ознаки необхідно встановлювати та/або зазначати в судових рішеннях щодо конкретних осіб. Тоді сприяння зазначеній діяльності може підпадати під міжнародні санкції відповідно до конвенцій з протидії тероризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В СНБО назвали кількість людей, похищених терористами за весь період АТО [Електронний ресурс] // Facenews : [сайт]. - Режим доступу: <https://www.facenews.ua/news/2014/245470/>. - Загл. с екрана.

Белкін Марк Леонідович -
адвокат, директор адвокатського
бюро Марка Белкіна «Еталон»,
кандидат юридичних наук

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ПРАВА НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Згідно із Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР, Україна приєдналася до Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (ЄКПЛ). Зокрема, згідно із цим Законом, визнано обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) в усіх питаннях, що стосуються тлумачення й застосування Конвенції. Згідно з ч. 1 ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суди України застосовують під час розгляду справ Конвенцію 1950 р. і практику ЄСПЛ як джерело права. Отже, необхідно постійно вивчати і узагальнювати практику ЄСПЛ задля її використання в правозастосовній практиці України. Розглянемо, зокрема, правові позиції ЄСПЛ щодо

забезпечення права на правову допомогу. Вповноважений (2003-2005) України у справах дотримання ЄКПЛ В. В. Лутковська зазначає, що з огляду на досвід інших країн, за умов доцільного використання Конвенції в практиці здійснення судочинства зменшиться й кількість звернень проти нашої держави до ЄСПЛ зі скаргами про порушення в Україні тих прав, що гарантує Конвенція [1].

Зокрема, розглядаючи скарги проти України, ЄСПЛ неодноразово визнавав неприйнятними зловживання правоохоронних органів України прогалинами в законодавстві з метою виключити й/або обмежити реалізацію права громадян на правову допомогу. Так, у п. 50 Рішення від 18 грудня 2008 р. у справі «Луценко проти України» ЄСПЛ зазначив, що пан Н. Л. дав свої свідчення під час допиту його як свідка. Суд зазначає, що, на відміну від підозрюваного чи обвинуваченого, які згідно з чинним законодавством користувалися правом «на мовчання», свідок був зобов'язаний повідомити всю відому йому інформацію, інакше він ніс би кримінальну відповідальність. Крім цього, на відміну від підозрюваного чи обвинуваченого, свідок не мав передбаченого законом права проконсультуватися з адвокатом перед першим допитом. Тому ЄСПЛ визнав використання цих свідчень недопустимим.

У п. 53-57 Рішення від 19 лютого 2009 р. у справі «Шабельник проти України» ЄСПЛ зазначив, що переважно вже на початку поліцейських допитів обвинуваченому мають надавати можливість користуватися допомогою захисника. Права захисту буде непоправно порушено, якщо для засудження особи суд використає викривальні показання, отримані під час допиту без присутності захисника (справа «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*) від 27 листопада 2008 р.). Щодо використання доказів, отриманих із порушенням права затриманого на мовчання та права не свідчити проти себе, суд нагадав, що це загальновизнані міжнародні стандарти, які є основними складовими поняття справедливого судового розгляду. Установлення цих стандартів зумовлено, зокрема, необхідністю захисту обвинуваченого від неправомірного тиску з боку органів влади, що дає змогу уникнути помилок під час

здійснення правосуддя та реалізації цілей ст. 6 Конвенції. Право не свідчити проти себе вимагає від сторони обвинувачення не допускати у спробах доведення своєї версії проти обвинуваченого використання доказів, отриманих за допомогою методів примусу чи тиску, усупереч волі обвинуваченого. З огляду на викладене, суд зазначив, що з першого допиту заявника стало очевидним, що його показання були не просто показаннями свідка злочину, а фактично зізнанням у його вчиненні. З того моменту, коли заявник уперше здійснив зізнання, уже не можна було стверджувати про відсутність у слідчого підозри про причетність заявника до вбивства. Наявність цієї підозри підтверджена фактом, що слідчий ужив подальших заходів для перевірки достовірності свідчень заявника, провівши відтворення обстановки й обставин подій, тобто слідчі дії, які зазвичай проводять з підозрюваним. На думку суду, становище заявника стало значно вразливішим одразу після прийняття серйозних слідчих заходів з перевірки підозри щодо нього та підготовки версії обвинувачення (див. рішення у справі «Х. проти Сполученого Королівства» (X. v. The United Kingdom) від 11 травня 1978 р.). Отже, ураховуючи обставини справи, суд дійшов висновку що можливості застосування ст. 6 15 лютого 2002 р. - з моменту, коли заявник зізнався в убивстві пані К., і відхиляє попереднє заперечення Уряду.

У рішенні ЄСПЛ від 12 червня 2008 р. у справі «Яременко проти України» порушення підпункту «с» п. 1 ст. 6 Конвенції було констатовано у зв'язку з тим, що справу про вбивство 1998 р. водія таксі Х. порушено за фактом завдання тяжких тілесних ушкоджень, унаслідок яких настала смерть потерпілого, а його дії одразу ж було перекваліфіковано на вбивство, коли А. В. Яременко здійснив явку з повинною без участі захисника. Суд зазначив, що за цих обставин виникають підозри, що порушення кримінальної справи саме з указаною кваліфікацією дій заявника мало прихований мотив - забезпечити можливість допиту без участі захисника. Зокрема, у п. 78-80 рішення ЄСПЛ зазначив, що хоча Уряд і стверджував, що право заявника зберігати мовчання гарантувалося

національним законодавством, суд бере до уваги той факт, що слідчий відсторонив захисника заявника від справи після того, як захисник порадив своєму клієнтові мовчати й не свідчити проти себе. Цю підставу зазначено в постанові слідчого. Про неї також двічі згадують прокурори в листах у відповідь на скарги захисника. В одному із цих листів також ідеться про те, що захисник, порадивши клієнтові заявити про свою невинність і відмовитися від частини своїх попередніх зізнань, порушив норми професійної етики. Також суд вважає дивним той факт, що за два роки потому заявник і С. дали досить докладні свідчення, які, на думку слідчого, не містили жодних розбіжностей або суперечливих моментів. Цей ступінь узгодженості між показаннями заявника і другого обвинуваченого в його справі дають підстави для підозри, що їх пояснення було ретельно скоординовано. Однак національні суди вважали ці детальні показання незаперечним доказом їх достовірності й використали їх як підставу для визнання заявника винним у вчиненні злочину 1998 р., незважаючи на те, що він давав свої свідчення за відсутності захисника й відмовився від них відразу після того, як з'явився захисник, обраний на його власний розсуд, а також на те, що ці свідчення не підтверджені жодними іншими матеріалами. Отже, є серйозні підстави вважати, що ці підписані заявником свідчення було здобуто всупереч його волі. З огляду на наведене вище, а також урахувавши факт, що адекватного розслідування тверджень заявника про отримання його свідчень незаконними методами проведено не було, суд доходить висновку, що використання цих свідчень на судовому розгляді порушило право заявника на мовчання та право не свідчити проти себе.

У рішенні від 21 квітня 2011 р. «Нечипорук і Йонкало проти України» ЄСПЛ критично поставився до практики використання правоохоронними органами України адміністративного затримання для «вибивання» необхідних правоохоронцям свідчень, що стосуються кримінально караних дій. Зокрема, у п. 178 рішення ЄСПЛ зазначив: «Стосовно первинного триденного затримання заявника з 20 до 23 травня 2004 р., оформленого міліцією як такого, що ґрунтується на

підозрі в адміністративному правопорушенні, ЄСПЛ вважає, що під час цього затримання скаржника фактично розглядали як підозрюваного в кримінальному злочині - вбивстві пані І. Скаржника допитав слідчий у цьому вбивстві, і скаржник зізнався в його вчиненні, після чого міліція провела обшук в його зареєстрованому та фактичному місцях мешкання. З огляду на це, ЄСПЛ вважає, що адміністративне затримання заявника було насправді його арештом відповідно до статті 5 §1 (с) Конвенції як особи, підозрюваної в убивстві, без забезпечення її процедурних прав як підозрюваного, передусім без забезпечення права на захист (див. *Kafkaris v. Cyprus* [GC], 19 лютого 2009 р.). У прецеденті *Dogonin* ЄСПЛ засудив поведінку влади як несумісну з принципом юридичної впевненості й таку, яка є свавіллям, що суперечить принципу верховенства права. У п. 264 Рішення ЄСПЛ знову наголосив, що тим, що міліція формально оформила адміністративне затримання заявника, але фактично розглядала його як підозрюваного в учиненні кримінального правопорушення, міліція позбавляла його доступу до адвоката, який мав бути обов'язковим згідно з українським законодавством для особи, підозрюваної в учиненні кримінального злочину, за яким його фактично допитували.

Отже, відображаючи суть Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ЄСПЛ визнав, що використання свідчень осіб, які вони давали без участі адвоката чи іншого фахівця в галузі права навіть до пред'явлення офіційного звинувачення, для подальшого обґрунтування провини в учиненні злочину є порушенням п. 1 ст. 6 Конвенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лутковська В. Застосування судами України при здійсненні правосуддя ст. 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини / В. Лутковська // *Право України*. - 2004.- № 8. - С. 30-32.